

ŞAGİRD LƏRİN MƏNƏVİ TƏRBIYƏSİNDƏ HƏRBI İDMAN OYUNLARININ ROLU

C.M. Allahverdiyev^{1a}, E.İ. Əliyev^{1b}, B.F. Kərimov^{1c}

¹Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

^aceyhun.allahverdiyev2021@sport.edu.az, orcid.org/0000-0001-5907-2867

^belvin.aliyev@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-5982-2506

^cbahyaddin.karimov2022@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-4672-8818

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 17 aprel 2023

Dərc olunub: 23 iyun 2023

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Hərbi - idman oyunlarının köməyi ilə təhsilalanların gələcək ordu həyatına təcürbi hazırlığını və pedaqoji fəaliyyət zamanı, onların müxtəlif şəraitlərdə lazım gələn bilik və bacarıqlara yiyələnmələrini təmin edir.

Açar sözlər: məktəbli, hərbi idman oyunları, mənəvi tərbiyə, fiziki tərbiyə, intizam, dostluq, vətənpərvərlik.

Azərbaycan tarixində təhsil işinin təşkilində gənclərin mənəvi tərbiyəsi həmişə prioritet olmuşdur. Mənəvi tərbiyə dövlət orqanlarının və ictimai təşkilatların yüksək vətənpərvərlik şüuruna, Vətənə sədaqət hissənə, Vətənin mənafələrini qorumaq üçün vətəndaşlıq borcunu və konstitusiyaya öhdəliklərini yerinə yetirməyə hazır olan vətəndaşların formalaşdırılması istiqamətində sistemli və məqsədyönlü fəaliyyətidir.

Mənəvi tərbiyənin tərkibinə daxil olan vətənpərvərlik tərbiyəsinin tərkib hissəsi dövlət qulluğunun xüsusi növü kimi gənclərin hərbi xidmətə hazırlığının formalaşdırılmasına yönəlmiş tərbiyədir. Bu, konkret diqqət, vətəndaş tərəfindən vətənə xidmətdə öz rolunu və yerini dərindən dərk etməsi, hərbi xidmətin tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün yüksək şəxsi məsuliyyəti ilə səciyyələnilir [3, 4].

Hərbi idman oyunları şagirdləri hərbi xidmətə hazırlamağa, vətənpərvərlik hissələrinin inkişafına, yeniyetmə və gənclərin fiziki cəhətdən hazırlığını təmin etmək, təlim-tədris prosesində digər məsələlərin həllinə kömək edir.

Hərbi-idman oyunları komandalının tərkibinə, oyun qaydalarına, məqsəd və vəzifəsinə, habelə texniki və taktiki səylərə görə müxtəliflik və idman oyunlarından fərqlənir. Bu oyunlar fiziki hazırlıq, texniki və taktiki vərdislərə yiyələnmək, habelə mahir bacarıq, mübarizə xarakteri tələb edir.

Hərbi-idman oyunlarının köməyi ilə təhsilalanların gələcək ordu həyatına təcürbi hazırlığını və pedaqoji fəaliyyət zamanı, onların müxtəlif şəraitlərdə lazım gələn bilik və bacarıqlara yiyələnmələrini təmin edir [1, 2].

Belə fərziyə irəli yürütmək olar ki, şagirdlər hərbi idman oyunlarında fəal iştirak etsələr, onların mənəvi tərbiyəsi daha səmərəli olar.

Apardığımız tədqiqatın məqsədi şagirdlərin mənəvi tərbiyəsində hərbi idman oyunlarının təsirini araşdırmaqdan ibarət olmuşdur. Bu məqsədə nail olmaq üçün tədqiqat qarşısında aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdu:

1. Ədəbiyyatlarda mövcud problemləri öyrənmək;
2. Şagirdlərin mənəvi tərbiyəsini təcürbədə müəyyən etmək;
3. Şagirdlərin mənəvi tərbiyəsinin təkmilləşdirmə yolları haqqında mütəxəssislərin rəyini müəyyənləşdirmək;
4. Şagirdlərin mənəvi tərbiyəsində hərbi sıra hazırlığı və hərbi idman oyunlarının təsirini araşdırmaq.

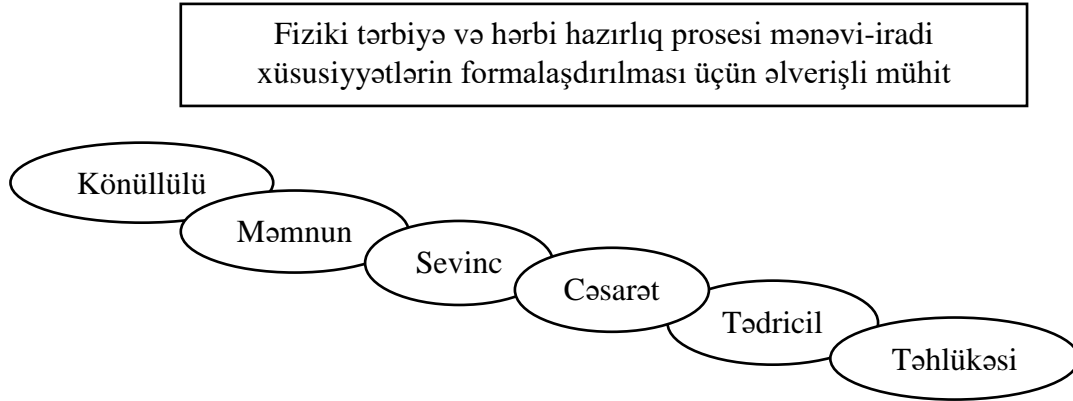
Tədqiqat ümumi qəbul edilmiş elmi-pedaqoji metodlar vasitəsilə yerinə yetirilib. Bunlar: ədəbiyyat mənbələrinin təhlili, sorğu, pedaqoji müşahidələr, riyazi statistika.

Tədqiqat qarşısına belə bir məqsəd qoyulmuşdu ki, Hərbi idman oyunları şagirdlərin mənəvi tərbiyəsinə necə təsir edəcək? Bu

tədqiqat işində məktəbin həm fiziki tərbiyə müəllimləri və həm də hərbi hazırlıq müəllimləri yaxından iştirak edirdilər. Eyni zamanda ümumtəhsil məktəblərinin məzmun xətlərindən biridə “Mənəvi-iradi xüsusiyyətlərinin formalaşdırılmasıdır”. Fiziki tərbiyə və hərbi hazırlıq dərsləri digər fənlərin tədrisi prosesində fəal və mütəhərrik olması ilə fərqlənir. Bu da şagirdlərin mənsub olduqları davranış xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyə və buna müvafiq tərbiyə metodları seçməyə imkan yaradır. Hər hansı çətinliyin dəf edilməsi, yorulmaya qarşı dözmək, icra riski tələb edən hərəkəti yerinə yetirmək s. bu kimi hallar iradi və mənəvi keyfiyyətlərin formalaşması üçün zəmin yarada bilər.

Fiziki tərbiyə və hərbi hazırlıq prosesi mənəvi-iradi xüsusiyyətlərin formalaşdırılması üçün əlverişli mühitdir. Bu mühitin yaradılması bir neçə məsələnin həllindən asılıdır. Bunlar aşağıdakılardır:

Şagirdi könüllü olaraq tədrisə cəlb edən dərslər və məşğələlərdən məmnunluq, sevinc duymağa şərait yaradan metodlardan istifadə olunması, icrası cəsarət, iradə tələb edən hərəkətlərdən tədris prosesindən məqsədli istifadə olunması və onların struktur çətinliyinin tədricən artırılması. Qeyd olunan hərəkətlərin icrası zamanı təhlükəsizlik qaydalarına tam riayət olunması olduqca mühüm vəzifədir (şəkil).

Şəkil

Tədqiqatın təşkili üçün əvvəlcə siniflərdə “Hərbi vətənpərvərlik”, “Hərbi idman oyunları”, “Hərb tarixi”, “Qəhrəman əsgərlər”, “Hərbi sıra hazırlığı”, “Hərbi mövzuda mahnılar və marşlar” və s. mövzularda söhbətlər, video baxışlar və audio dinləmələr keçirdik. Çalışdırdıq ki, şagirdlərdə bu dərstdən kənar məşğələlərə maraq yaradaq [1, 2, 5].

Tədqiqat işinin məqsədi ilə əlaqədar şagirdlərin mənəvi tərbiyəsində hərbi idman oyunlarının təsirini araşdırmaqdan ibarət idi. Bunun üçün aparılan hazırlıq və təbliğat işlərindən sonra, dörd VIII sinifdən 20 nəfər şagird dərstdən kənar məşğələlərə cəlb edər bildik. Məktəbin şəraiti və avadanlığını nəzərə alaraq biz “Şahin” hərbi idman oyunlarından “Fiziki hazırlıq”, “Sıra hazırlığı” və “Maneyələri dəf

etmək” normativlərini seçib tədqiqatda bir vasitə kimi istifadə etdik.

İlkin yoxlama göstəriciləri zamanı məlum oldu ki, şagirdlər orta hesabla - turnikdə dartınma üzrə nəticələr 4 dəfə, 30 metr məsafəyə qaçış 6.04 saniyə, 3x10 metr məsafəyə məkik qaçış 8.99 saniyə, dərslərə davamiyyət 55.6%, müvəffəqiyyət qiyməti 3.85 bal və intizam qiyməti 3.65 bal olmuşdur. Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə aldıqdan sonra, VIII sinif şagirdləri ilə dərstdən kənar məşğələlər təşkil etdik. Məşğələlər həftədə 3 dəfə keçirilirdi I gün - Sıra hazırlığı, III gün - Fiziki hazırlıq və V gün - Maneyələri dəf etmək. Məşğələləri məktəbin fiziki tərbiyə və hərbi hazırlıq müəllimləri aparırdı. Ən əvvəl biz həftənin I günləri hərbi sıra hazırlığından başladıq.

Hərbi idman oyunlarının normativlərinə görə fiziki hazırlıq 2 hissədən ibarət idi: 100 metr məsafəyə qaçış və turnikdə dartınma. Həftənin III günləri qrupun yarısı əvvəlcə 30 dəqiqə sürət hərəkətləri ilə məşğul olurdu, sonra isə 30 dəqiqə qüvvə hərəkətləri ilə, digər yarısı isə əksinə, əvvəlcə qüvvə hərəkətləri sonra isə sürət hərəkətləri ilə məşğul olurdular. Məşğələlər maraqlı keçirdi. Şagirdlər həvəslə hərəkətləri icra edirdilər. Hava imkan verəndə məktəbyanı idman meydançalarında məşğələləri davam etdirirdik.

Həftənin V günləri maneyələri dəf etmək hərəkətləri ilə məşğələ keçirilirdi. Bura 3 normativ hərəkət daxil edilmişdi – Taxta hasarın üstündən keçməklə maneənin dəf olunması (taxta hasarın hündürlüyü 1,2 metr, eni 2,0 metr), Kəndir vasitəsilə ilə “təhlükəli zolağın” qət olunması (kəndirdən sallanmış halda yelənərək 5 metr məsafədə yerdə qeyd olunmuş “təhlükəli zolağı” qət edirlər) və İstehkamda yerləşərək hədəfə “qumbara” atmaq (çəkisi 500 qram olan təlim qumbaralarını hədəfə atırlar. Hədəf 20 metr məsafədən başlayaraq yerləşdirilən 10 m² sahə). Bu məşğələ dairəvi üsulla aparılırdı, yəni bir qrup şagird Taxta hasarın üstündən keçməklə maneənin dəf edirdilər, ikinci qrup şagird Kəndir vasitəsilə ilə “təhlükəli zolağın” qət edirdilər və üçüncü qrup isə İstehkamda yerləşərək hədəfə “qum-

bara” atırdılar. Hər 20 dəqiqədən sonra, maniyəli dəyişirdilər. Belə məşğələlərdə dərsmator sıxlığı yüksək olurdu [1, 2, 6].

Tədqiqat bitdikdən sonra, biz bir daha şagirdlərin fiziki hazırlıqlarını və mənəvi və iradi keyiyyətlərin formalaşmasını müəyyən etdik. Bunun üçün ilkin göstəricilərdə olduğu kimi kiçik summativ qiymətləndirmənin normativlərini əsas götürərək şagirdlərin qabiliyyətləri yoxlanıldı. Bunlar aşağıdakılardan ibarət idi: Fiziki hazırlıq üzrə-qüvvə (turnikdə dartınma), sürət (30 m. məsafə qaçmaq), çeviklik (3x10m məsafəyə məkik qaçış). Mənəvi hazırlıq üzrə - dərslərə davamiyyət (1 KSQ 14 dərslər), müvəffəqiyyət (Fiziki tərbiyə fənnindən I KSQ aldıkları qiymət), intizam (I KSQ mənəvi və iradi keyiyyətlərin formalaşması – kollektivə, dərslərə münasibəti, qarşılıqlı əlaqəsi, intizamı).

Tədqiqatdan əvvəl şagirdlərdən qəbul etdiyimiz ilkin və tədqiqat işinin sonunda əldə etdiyimiz nəticələri müqayisə etdikdə müəyyən olunur ki, tədqiqat keçirildiyi müddətdə onların fiziki göstəricilərində cüzi, mənəvi tərbiyəsində isə təsiredici dəyişikliklər baş vermişdi. Bunlardan: orta hesabla turnikdə dartınma 0.35 say, 30 metrə qaçış 0.03 saniyə, 3x10 metrə 0.09 san., davamiyyət 26.8 %, müvəffəqiyyət qiyməti 0.55 bal və intizam qiyməti 0.7 bal yüksəlmişdir (cədvəl).

Cədvəl № 1.

Tədqiqat nəticələrinin müqayisəli göstəriciləri

Tədqiqatdan	Qüvvə	Sürət	Çeviklik	Fiziki tərbiyə dərsi KSQ-1		
	Turnik dartınma (say)	30m. qaçış (san.)	3x10m. qaçış (san.)	Davamiyyət 66 saat=100%	Müvəffəqiyyət qiyməti	İntizam qiyməti
Əvvəl (M)	4	6.04	8.99	55.6	3.85	3.65
Sonra (M)	4.35	6.01	8.9	82.4	4.4	4.35
Fərq	0.35	0.03	0.09	26.8	0.55	0.7

Beləliklə, tədqiqat qarşısına qoyulan məqsədə nail olunmuş və vəzifələr həll edilmişdi. Aparılan tədqiqat işindən sonra aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

1. Tədqiqat zamanı məlum oldu ki, hərbi hazırlıq və fiziki tərbiyə dərsləri digər fən-

lərin tədrisi prosesindən fəal və mütəhərrik olması ilə fərqlənir. Bu da şagirdlərin mənsub olduqları davranış xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyə və buna müvafiq tərbiyə metodları seçməyə imkan yaradır.

2. Tədqiqatdan müəyyənləşdi ki, ən az dəyişiklik fiziki hazırlıq göstəricilərində olub.

Bunu onunla izah edilə bilər ki, belə qısa vaxt ərzində də sürət və çeviklik qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək mümkün deyil, sonra tədqiqat qarşısına belə bir vəzifə qoyulmamışdı.

3. Araşdırmalar göstərdi ki, tədqiqatdan sonra nisbətən qüvvə qabiliyyətində orta hesabla yüksəliş nəzərə çarpır (0.35). Çünki tədqiqatın keçirilməsi zamanı Hərbi idman oyunları kompleksinə - "Turnikdə dartınma", "Qumbaranın atılması", "Kəndirlə təhlükəli zonanı keçmək", "Taxta hasarın üstündən maneyəni dəf etmək" kimi hərəkətlər daxil edilməmişdi ki, bunlardan qüvvənin inkişafı üçün yaxşı vasitələr idi.
4. Əsas yüksəliş şagirdlərin mənəvi tərbiyəsində baş vermişdi.
5. Tədqiqatdan sonra müvəffəqiyyət 4,4 bal, yəni 0.55 bal artmışdır. Buda onların dərslərə daha ciddi yanaşmaları nəticəsi kimi qeyd etmək olar.
6. Daha çox dəyişiklik intizam, kollektivə münasibət, yoldaşa kömək, məsuliyyət, birgə qərar qəbul etmək, mehribançılıq və bu kimi mənəvi keyfiyyətlərdə olmuşdu. Bunada səbəb əsasən - Sıra hazırlığı – bu-

rada bir yerdə atdımlamaq, yerində və hərəkətdə komandaları icra etmək, birgə mahnı oxumaq və s. bu kimi vasitələr şagirdlərin mənəvi tərbiyəsinə müsbət təsir etmişdi.

7. Tədqiqat zamanı şagirdlərin hərtərəfli inkişafında və vətənpərvərlik tərbiyəsində hərbi idman oyunlarının rolu müəyyən edilmiş əhəmiyyəti göstərilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev E.A. *Hərbi idman oyunları, dərs vəsaiti*. Sumqayıt 2022, s. 125.
2. İsmayilov Ə.R. *Hərbi sıra hazırlığı, dərs vəsaiti*. Bakı, 2021, s. 152.
3. Quliyev B.S. *Fiziki tərbiyənin nəzəri-metodik və praktik işlərinin əsasları*. Bakı, «ADPU» nəşriyyatı, 2010.
4. Məcidov N.B. *Bədən tərbiyəsinin nəzəriyyəsi və metodikası, dərslik*. II hissə, Bakı, 2020, 222 s.
5. Məmmədov C.İ., Əhmədov N.R. *Hərb tarixi, dərs vəsaiti* Bakı, 2022, səh. 158.
6. Şahin" *hərbi-idman oyununun Əsasnaməsi*. Bakı ş. 2016.

РОЛЬ ВОЕННО-СПОРТИВНЫХ ИГР В НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Д.М. Аллахвердиев^{1а}, Э.И. Алиев^{1б}, Б.Ф. Керимов^{1с}

¹Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта

^аceyhun.allahverdiyev2021@sport.edu.az, orcid.org/0000-0001-5907-2867

^бelvin.aliyev@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-5982-2506

^сbahyaddin.karimov2022@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-4672-8818

Аннотация. С помощью военно-спортивных игр обеспечивается практическая подготовка школьников к будущей армейской жизни, а в ходе педагогической деятельности они приобретают необходимые знания и умения в различных условиях.

Ключевые слова: школа, военно-спортивные игры, нравственное воспитание, физическое воспитание, дисциплина, дружба, патриотизм.

THE ROLE OF MILITARY SPORTS GAMES IN THE
MORAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN

J.M. Allahverdiyev^{1a}, E.I. Aliyev^{1b}, B.F. Karimov^{1c}

¹*Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport*

^a ceyhun.allahverdiyev2021@sport.edu.az, orcid.org/0000-0001-5907-2867

^b elvin.aliyev@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-5982-2506

^c bahyaddin.karimov2022@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-4672-8818

Annotation. With the help of military sports games, students are provided with practical training for the future army life, and in the course of pedagogical activity they acquire the necessary knowledge and skills in various conditions.

Keywords: *school, military sports games, moral education, physical education, discipline, friendship, patriotism.*